

*Коврига М. М.,**аспірант кафедри публічно-правових дисциплін
Київського міжнародного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблематики відсутності єдиного підходу до визначення термінології у сфері обігу криптовалют та проблематиці їх правового статусу. Зазначено, що стрімкий розвиток технології суттєво ускладнює запровадження дієвого способу правового регулювання обігу криптовалют, хоча регулювання обігу криптовалют щодня стає все більш необхідним з огляду на збільшення зацікавленості суспільства криптовалютами.

У статті проаналізовано концептуальні підходи визначення правового статусу криптовалют, поточний напрям правового регулювання криптовалют в Україні на основі чинного законодавства та зарубіжного досвіду.

У процесі дослідження проаналізовано підходи щодо визначення криптовалют як товару, електронних грошей, цінних паперів та віртуального активу. Проведений у статті аналіз дає змогу зробити висновки, що криптовалюти в межах українського законодавства не мають правового статусу товару. Крім того, такий підхід суттєво звужує потенціал їх використання, а також може призвести до виникнення додаткових проблем та колізій, зокрема в питанні оподаткування операцій із криптовалютами.

У свою чергу, хоча деякі криптовалюти мають ключові ознаки та функціональні можливості електронних грошей або цінних паперів, за дійсним українським законодавством вони не можуть мати такого правового статусу.

У статті приділено додаткову увагу специфіці визначення правового статусу криптовалют як віртуального активу на підставі останніх міжнародних тенденцій у регулюванні даної галузі. Проаналізовано останні законодавчі ініціативи України у сфері регулювання обігу криптовалют та визначення їх правового статусу.

Проаналізовано запропоновані зміни до законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, в розрізі регулювання та контролю обігу віртуальних активів. Хоча на сьогодні ще не прийнято нормативного акту, який би чітко відносив криптовалюти до віртуального активу, однак концептуальний підхід зазначених змін до законодавства було запозичено в Міжнародній групі з протидії відмиванню брудних грошей (FATF), яка у своїх рекомендаціях визначає криптовалюти саме віртуальним активом.

У процесі аналітичного огляду міжнародних рекомендацій у сфері правового регулювання, визначення та класифікації криптовалют було використано порівняльний метод та сформульовано рекомендації з виокремлення перспективних напрямів удосконалення законодавства щодо визначення правового статусу криптовалют в Україні.

Ключові слова: криптовалюта, віртуальний актив, електронні гроші, Bitcoin, ICO, стейблкоїн.

Постановка проблеми. Криптовалюти – новий вид активу, яким цікавиться все більше людей, незважаючи на відсутність чіткого та зрозумілого визначення їх правового статусу. За таких умов суб'єкти ринку, які бажають використовувати криптовалюту законно, вимушені діяти дуже обережно, адже у разі виникнення проблемних або конфліктних ситуацій дуже складно спрогнозувати, яка позиція офіційних органів буде в майбутньому. Крім того, незрозумілий правовий статус криптовалют сприяє неправомірній діяльності в різних шахрайських та протизаконних схемах.

Світовий досвід показує, що певна практика в цьому питанні вже існує, однак у залежності від країни поки що підходи різні.

Новизна, багатофункціональність, науковість такого явища, як криптовалюти, зумовили зростання наукових зацікавлень як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема, А.Т. Проценка, Д. Алена, С.Б. Вепрева, Б. Бернанка, А. Грінспена, Ф. Журавка, М. Єпіфанова, М. Абрамовича, А. Колдовського, Дж. Потса, Д.С. Вахрушева, Р. Шульца та ін. Проте, незважаючи на увагу науковців, питання визначення правового статусу криптовалют потребує подальшого дослідження та теоретичного аналізу.

Метою статті є дослідження сучасних підходів визначення правового статусу криптовалют.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «криптовалюта» почав використовуватися після появи цифрової децентралізованої платіжної системи Bitcoin, розробленої особою або групою осіб під псевдонімом Сатоши Накамото у 2008 році [1].

Більш ніж за десять років існування так і не було визначено єдиного підходу щодо визначення правової природи криптовалют.

Високий потенціал розвитку і гнучкість використання даної технології зумовили появу сотень видів інших криптовалют, як заснованих на тому ж принципі, що і Bitcoin (Litecoin, Bitcoin Cash тощо), так і з певними технологічними і сутнісними відмінностями (Ripple, Monero, Ethereum тощо).

Все це значним чином ускладнило процес розуміння криптовалют із правової точки зору та, як наслідок, ускладнило визначення правової природи та способу регулювання обігу криптовалют.

Експерти, фінансисти, економісти, правники мають одночасно і схожі, і відмінні підходи до визначення правового статусу криптовалют.

На сьогоднішній день можна виділити певні концептуальні підходи щодо визначення правового статусу криптовалют:

- криптовалюта як товар;
- як електронна валюта;

- як цінні папери;
- як віртуальний актив, який є окремим видом об'єктів права та частково поєднує в собі характеристики вищезазначених категорій.

Криптовалюта як товар. Товар – продукт праці, який виготовляється для продажу або обміну і має задовольняти певні потреби людини. Є матеріальним виробом, що пропонується ринку. Має дві основні властивості: споживчу вартість – здатність задовольняти відповідні потреби людини (фізичні, фізіологічні, побутові, духовні, естетичні тощо) і вартість, яка встановлюється у процесі обміну, тобто визначається кількістю і якістю суспільно необхідної праці, втіленої у товарі під час його виготовлення. За своїм призначенням і строками використання розрізняють товари споживчі та виробничого призначення, повсякденні й особливого попиту, а також короткочасні і тривалого користування. В умовах ринкової економіки та її адекватного правового забезпечення поняття «товар» не обмежується відповідними фізичними об'єктами і включає все, що здатне задовольнити потреби і має ринкову вартість: будь-які послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі, обміну) тощо [2].

Такий підхід визначення правового статусу криптовалют не набрав популярності через обмеженість застосування в такому випадку деяких видів криптовалют та створення додаткових правових колізій, таких, наприклад, як необхідність сплати податку на додану вартість у разі обігу криптовалют як товару.

Криптовалюта як електронна валюта. Е.В. Строительова та И.Б. Мигачев наводять таке визначення: «Криптовалюта – це підвид електронних валют, емісія (найчастіше сполучена зі значними обчислювальними витратами, що визначають внутрішню вартість грошових одиниць), облік яких базується на криптографічних методах, а функціонування самої платіжної системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі. Платіжні одиниці в таких системах представлені у вигляді певних електронних монет, курс яких у переважній більшості випадків формується балансом попиту і пропозиції. Приклади криптовалютних платіжних систем – Bitcoin і Litecoin, де платіжними одиницями слугують однойменні електронні монети, скорочено BTC і LTC» [3].

У свою чергу згідно із Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-III від 07.02.2019 р. електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [4].

Більшість криптовалют не відповідають характеристикам електронних валют, адже їх емісія зазвичай здійснюється автоматично, по суті, за відсутності певного суб'єкту емісії, вони не є грошовим еквівалентом певного зобов'язання та теоретично можуть існувати в межах замкнутої системи обігу без застосування грошових еквівалентів класичних валют та централізованих регуляторів. Крім того, згідно з українським законодавством емісію електронних грошей може здійснювати виключно банківська установа.

Криптовалюта як цінний папір. Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV цінним папером є документ встановленої форми

з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам [5].

Певні функціональні можливості криптовалют відповідають критеріям цінних паперів. Так, вони можуть виступати посвідченням зобов'язального права, визначеного емітентом під час емісії криптовалюти, в межах первинного продажу криптовалют (ICO, IEO тощо). При цьому криптовалюта, отримана в межах такої емісії, може бути передана іншим особам шляхом продажу, обміну, успадкування тощо. Такий підхід використовують регулятори деяких країн.

Швейцарська служба з нагляду за фінансовими ринками (Swiss Financial Market Supervisory Authority – FINMA) класифікує певний вид криптовалют, які виконують функціонал інструменту інвестування, як asset- токени – фінансові активи, які дають можливість отримання прибутку від їх публічного розміщення або передбачають можливість отримання дивідендів чи процентів [6].

У 2017 року Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC) надала роз'яснення щодо ICO та пов'язаних з ними ризиків та вказала, що такий спосіб інвестування може використовуватись для законного залучення інвестицій. При цьому було рекомендовано здійснювати регулювання ICO згідно із законом США Securities Exchange Act 1934 року, зокрема, реєструвати пропозицію та продаж токенів у SEC [7].

У свою чергу в межах українського законодавства криптовалюти не є цінними паперами, адже, по-перше, вони не відповідають критерію встановленої форми з відповідними реквізитами, а по-друге, обіг цінних паперів в Україні сьогодні є досить обмеженим відносно світових практик, і наявне законодавство та регулювання даної сфери потребує суттєвої актуалізації.

Важливо розуміти, що серед загального переліку криптовалют можна виокремити певні їх види, які в певному розумінні будуть відповідати критеріям відповідних об'єктів прав. Так, «стейблкоїни» долара США (USDT), євро (EURT), японської ієни (JPYT), китайського юаня (CNHT) [8] найбільш близькі до електронних валют, а, наприклад, токени EOS, емітовані компанією Block.one, або токени Bancor, розміщені фондом Vprotocol, найбільш близькі до цінних паперів, які дали змогу залучити інвестиції в розмірі понад 300 мільйонів доларів США сумарно.

Однак жодна з наведених категорій не дає можливості охарактеризувати всі криптовалюти як вид або певне явище.

Сьогодні найлогічнішим визначенням криптовалют, незалежно від їх функціонального застосування, буде визначення їх як певний віртуальний актив, який має загальні характеристики фінансового інструменту та може мати додаткові аспекти регулювання в залежності від способу застосування відповідної криптовалюти.

Так, Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering, фр. Groupe d'action financière; GAFI) у жовтні 2018 року надала рекомендації, згідно з якими вимоги фінансового моніторингу застосовуються й до фінансової діяльності, що включає «віртуальні активи» (VA) (до яких відносяться криптовалюти) та «постачальників послуг з віртуальних

активів» (VASP). Рекомендація вимагає, щоб постачальники послуг з віртуальними активами були регульовані в цілях здійснення діяльності з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, отримували ліцензію чи реєструвались, були об'єктом ефективної системи моніторингу та нагляду і мали такий самий повний набір зобов'язань, як і фінансові установи [9, с. 4].

У свою чергу сьогодні Україна спрямовує свою законотворчу діяльність у визначенні правового статусу криптовалют та способу регулювання їх обігу саме в рекомендованому FATF напрямі.

Так, 6 грудня 2019 року було прийнято проект Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення № 2179 від 25.09.2019 року [9]. Згідно із вказаним законопроектом застосовується новий термін «віртуальний актив» – цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати, і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [10].

Висновки. Вибраний напрям регулювання обігу криптовалют та визначення їх правового статусу як «віртуальний актив» є досить логічним, адже як показала практика використання криптовалют, вони мають досить широкий спектр та потенціал застосування у різних сферах, а отже, віднесення криптовалют виключно до, наприклад, товару чи електронних грошей може призвести до обмеження правового регулювання та практичного використання криптовалют, створення правових колізій та зупинення розвитку даної галузі.

У свою чергу поняття «віртуальний актив» визначає досить широкий спектр можливостей щодо криптовалют із правової точки зору, дає змогу офіційно ввести криптовалюту в цивільно-правовий обіг, здійснювати законні операції з криптовалютами і визначити дієві способи адміністрування досить специфічного об'єкту, яким є криптовалюти.

Література:

1. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. bitcoin.org. 2008. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення: 15.12.2019).
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т–Я. 768 с.
3. Строителева Е.В., Мигачев И.Б. Электронные деньги: виды, сущность и перспективы развития. *Дискуссия: журнал научных публикаций*. 2014. № 6 (47). С. 54–60.
4. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/ed20190207#n281> (дата звернення: 15.12.2019).
5. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3480-15> (дата звернення: 15.12.2019).
6. FINMA publishes ICO guidelines. URL: <https://www.finma.ch/en/news/2018/02/20180216-mm-ico-wegleitung/> (дата звернення: 15.12.2019).
7. Investor Bulletin: Initial Coin Offerings. URL: https://www.sec.gov/oiea/investor-alerts-and-bulletins/ib_coinofferings (дата звернення: 15.12.2019).
8. Компания Tether выпустила стейблкоин на основе юаня – CNHT. URL: <https://hashtelegraph.com/kompanija-tether-vypustila-steybblkoin-na-osnove-juanja-cnht/https://hashtelegraph.com/>

[kompanija-tether-vypustila-steybblkoin-na-osnove-juanja-cnht/](https://hashtelegraph.com/kompanija-tether-vypustila-steybblkoin-na-osnove-juanja-cnht/) (дата звернення: 15.12.2019).

9. FATF (2019). Керівництво щодо Ризик-Орієнтованого Підходу до Віртуальних Активів та Постачальників Послуг з Переказу Віртуальних Активів, FATF, Париж. URL: https://ru.scribd.com/document/414096782/Embargo-Virtual-Asset-Guidance#from_embed (дата звернення: 15.12.2019).
10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Проект Закону України від 25.09.2019 р. № 2179. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949 (дата звернення: 15.12.2019).

Kovryha M. Conceptual approaches to determining the legal status of cryptocurrencies

Summary. The article is devoted to the study of the problem of lack of a unified approach to the definition of terminology in the sphere of cryptocurrency circulation and problems of their legal status. It is noted that the rapid development of technology significantly complicates the introduction of an effective method of legal regulation of the circulation of cryptocurrencies, although the regulation of the circulation of cryptocurrencies is becoming more necessary every day, given the increasing interest of society in cryptocurrencies.

The article analyzes the conceptual approaches for determining the legal status of cryptocurrencies, the current direction of legal regulation of cryptocurrencies in Ukraine on the basis of current legislation and foreign experience.

The research examines approaches to defining cryptocurrencies as commodities, electronic money, securities, and virtual assets. The analysis made in the article makes it possible to conclude that cryptocurrencies do not have the legal status of a commodity within the limits of the Ukrainian legislation. In addition, this approach significantly narrows their potential for use and can lead to additional problems and collisions, in particular in the taxation of cryptocurrency transactions.

In turn, while some cryptocurrencies have key features and functionality for electronic money or securities, they may not have such legal status under Ukrainian law.

The article focuses on the specifics of determining the legal status of cryptocurrencies as a virtual asset, based on recent international trends in the regulation of this industry. Recent legislative initiatives of Ukraine in the sphere of regulation of circulation of cryptocurrencies and determination of their legal status are analyzed.

The proposed changes to the legislation on the prevention and counteraction to the legalization (laundering) of proceeds of crime, terrorist financing and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction, in terms of regulation and control of the circulation of virtual assets, are analyzed. Although regulation has not yet been adopted that explicitly attributes cryptocurrencies to a virtual asset, the conceptual approach to these changes has been taken from the International Anti-Money Laundering Group (FATF), which defines cryptocurrencies as a virtual asset in its recommendations.

In the process of analytical review of international recommendations in the field of legal regulation, definition, and classification of cryptocurrencies, a comparative method was used and made recommendations to identify promising areas for improving legislation on determining the legal status of cryptocurrencies in Ukraine.

Key words: cryptocurrency, virtual asset, electronic money, Bitcoin, ICO, stablecoin.